

YUSUF ATILGAN'IN ÖYKÜLERİNDE KAPSAYICI METAFORLAR

Sıla GEN*

ÖZET

Bu çalışmada Yusuf Atılgan'ın öykülerinde kapsayıcı metaforlar, kavramsal metafor kuramı çerçevesinde incelenmektedir. Çalışmanın amacı, Yusuf Atılgan'ın öykülerinden hareketle kapsayıcı metaforların Türkçedeki kullanımına ilişkin değerlendirmeli bir örneklem sunmaktır.

Çalışmanın giriş bölümünde kavramsal metafor kuramı, kavramsal metafor türleri ile imaj şema, kapsayıcı imaj şema ve kapsayıcı metaforlara ilişkin kuramsal bilgiler sunulmaktadır. İkinci bölümde Yusuf Atılgan'ın öykülerinde saptanan metaforik ifadeler incelenmekte, ilgili oldukları metaforlar belirlenerek değerlendirilmektedir. Sonuç bölümünde, çalışmadan elde edilen bulgular sunulmakta ve yorumlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Metafor, kavramsal metafor, kapsayıcı metafor, imaj şema, kapsayıcı imaj şema, Yusuf Atılgan.

CONTAINER METAPHORS IN YUSUF ATILGAN'S SHORT STORIES

ABSTRACT

This paper examines container metaphors in Yusuf Atılgan's short stories center around the conceptual metaphor theory. The aim of study is presenting an evaluated sample about usage of container metaphors in Turkish, specific to Yusuf Atılgan's short stories. In introduction part of study, theoretical knowledge about conceptual metaphor theory, kinds of metaphor, image schema, container image schema and container metaphor are presented. In second part, metaphorical expressions identified in Yusuf Atılgan's short stories are analyzed and considered determining metaphors which they are related to. In conclusion part, findings derived from the study are presented and interpreted.

Key Words: Metaphor, conceptual metaphor, container metaphor, image schema, container image schema, Yusuf Atılgan.

1. Giriş

1970'lerin başında ortaya çıkmış çağdaş bir dilbilim ekolü olan bilişsel dilbilim, temelde dil, zihin ve sosyofiziksel deneyimler arasındaki ilişkileri araştırmakla ilgilenir (Evans, 2007, s. VI). Bilişsel dilbilim, dilin, düşünce yapısını yansıttığını varsayar (Evans & Green, 2006, s. 5). Dilin doğası ve onu yansıttığı düşünülen kavramsal sistem üzerine kuramlar üretir. Bu kuramlar dili yapılandırır ve düzenleyen örüntüleri gözlemlemeye dayanır (Evans & Green, 2006, s. 15-16). Kavramsal metafor kuramı, bilişsel dilbilime bağlı olan bilişsel anlambilimin bir parçası olarak tanımlanan ilk kuramsal yapılardan biridir (Evans & Green, 2006, s. 286).

* Arş.Gör., Çukurova Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, silagen@gmail.com

1.1. Kavramsal Metafor Kuramı

Kavramsal metafor kuramının çatısı George Lakoff ve Mark Johnson'un 1980'de yayımladıkları *Metaphors We Live By* adlı çalışmalarında oluşturuldu ve sonraki yayınlarla geliştirildi. Kuramın temel dayanağı, metaforun yalnızca dilin biçimsel bir özelliği olmadığı ancak düşüncenin kendisinin temelde doğası gereği metaforik olduğudur. Bu görüşe göre kavramsal yapı, alanlar arası haritalamalara ya da kavramsal alanlar arasındaki örtüşmelere göre düzenlenir (Evans & Green, 2006, s. 286). Evans, bilişsel dilbilimde metaforu şöyle tanımlar:

Farklı kavramsal alanlar arasında bulunan haritalamaları veya örtüşmeleri içeren bir kavramsal bağdaştırma biçimi. Kavramsal metaforlar çoğunlukla iki farklı kavramsal alanın görünümüne ilişkin bir dizi kavramsal haritalamadan oluşur. Bu tarz haritalamaların amacı kaynak alandaki yapıyı, hedef alan üzerine tasarımıyarak bir kavramsal alanda yapılandırma sağlamaktır. Bu, hedefe uygulanan kaynak içerisinde bulunan unsurlara ilişkin çıkarımlar yapmaya olanak sağlar. Bu nedenle kavramsal metaforlar düşünmenin temel ve zorunlu bir elemanı olarak kabul edilir (Evans, 2007, s. 136).

"Klasik dil kuramlarında metafor düşüncenin değil, dilin bir parçası olarak görülmüştür. Metaforun, günlük olağan dilin dışında, edebiyat dilinde, özellikle şiir dilinde ortaya çıktığı kabul edilmiştir" (Lakoff, 1993, s. 202). Lakoff, yazın dilinde kullanılan metaforların da günlük dilde kullanılanlar gibi, yalnızca dilin değil aynı zamanda düşüncenin ürünü olduğunu kabul eder ve metaforu "kavramsal alanlar arasındaki haritalamalar" biçiminde tanımlar (Lakoff, 1993, s. 202).

Kövecses, bilişsel dilbilimde metaforu "bir kavramsal alanın başka bir kavramsal alan bakımından anlaşılması" biçiminde tanımlar. Bunun örnekleri, yaşamın yolculuk bakımından, kuramların binalar bakımından, aşkın yolculuk bakımından, düşüncelerin yiyecekler bakımından, sosyal örgütlerin bitkiler bakımından vb. anlaşılmasını içerir. Kavramsal metafora katılan iki kavramsal alanın özel adları vardır. Bir kavramsal alanın metaforik ifadelerle anlaşılmasını sağlayan alan 'kaynak alan'dır; bu yolla anlaşılan alan ise 'hedef alan'dır. Böylece yaşam, tartışma, aşk, kuram, düşünceler, sosyal örgütler vd. hedef alanlardır. Yolculuk, savaş, bina, yiyecekler, bitkiler vd. kaynak alanlardır. Kövecses buradan hareketle, kavramsal metaforun kısaca A KAVRAMSAL ALANI B KAVRAMSAL ALANIDIR biçiminde ifade edilebileceğini belirtir (Kövecses, 2010, s. 4).

Çağdaş metafor kuramcıları, *metafor* terimini genellikle kavramsal haritalama için kullanırlar, *metaforik ifade* terimini ise bir haritalamanın onayladığı bir dilsel ifadeyi anlatmak için kullanırlar (Lakoff, 1993, s. 209). Lakoff ve Johnson, haritalamanın kendisi ile haritalamanın adını birbirinden ayırmak için bazı anımsatıcılar kullanırlar. Bu anımsatıcılar metaforu HEDEF ALAN KAYNAK ALANDIR biçiminde özetleyebilecek kalıp ifade tarzlarıdır. Örneğin 'Bu ilişki hiçbir yere gitmiyor.', 'Evliliğimiz sallantıda.', 'Yollarımızı ayırmak zorunda kalabiliriz.' (Lakoff, 1993, s. 206) gibi ifadelerde görülen, aşkın yolculuk olarak kavramlaştığı bir metafordan söz edildiğinde haritalamayı niteleyen bir dizi kavramsal örtüşmeyi anlatmak üzere AŞK YOLCULUKTUR gibi bir anımsatıcı kullanılır. Haritalamanın, yani metaforun adı AŞK YOLCULUKTUR olur (Lakoff, 1993, s. 207).

Kavramsal metaforlar genel olarak üçe ayrılır:

1. Varlık metaforları: Lakoff ve Johnson bu metaforları varlık ve madde metaforları olarak değerlendirirler. Bu tür metaforlarda görece soyut durumda olan hedef alan bir nesne, madde ya da kapsayıcı olarak görülür. Kişileştirme metaforları da varlık metaforları arasında sayılır (Lakoff & Johnson, 1980a, s. 25-32). “Varlık metaforları, hedef kavramlar için yapı metaforlarından daha az bilişsel yapılandırma sağlar. Bilişsel işlevleri, yalnızca soyut hedef kavramların genel ulamlarına yeni bir varlıksal konum getirmek ve yeni soyut varlıklara yol açmaktır” (Kövecses, 2010, s. 38). Örneğin *asabı bozulmak*, *kafası çalışmak*, *beyni durmak* gibi deyimlerde görülen ZİHİN MAKİNE DİR metaforu bir varlık metaforudur.

2. Yapı Metaforları: Bu tür metaforlarda anlatılmak istenen kavramın başka bir kavram kullanılarak yapıya kavuşturulması söz konusudur. Bu bakımdan yapı metaforları diğer metafor türlerinden daha geniş kapsamlı ve karmaşıktır (Lakoff & Johnson, 1980a, s. 61-68). “Yapı metaforlarında kaynak alan, hedef alan için oldukça zengin bir bilgi yapısı sağlar. Bilişsel işlevleri, konuşucuya A hedefini B kaynağının yapısı açısından anlama olanağı sağlamaktır” (Kövecses, 2010, s. 37). Yapı metaforları için en sık kullanılan örnek TARTIŞMA SAVAŞTIR metaforudur.

3. Yönelim Metaforları: Yönelim metaforları bir kavrama uzay ve mekân yönelimi verir. Bu tür metaforlarda *içeri-dışarı*, *aşağı-yukarı*, *ileri-geri*, *merkez-çevre*, *ön-arka* gibi temel yönelimlerden yararlanılır. Burada bir kavram sisteminin ötekine göre yapıya kavuşması yerine birinin ötekine göre düzenlenmesi söz konusudur (Lakoff & Johnson, 1980a, s. 14). “Yönelim metaforları, hedef kavramlar için en az bilişsel yapı sağlayan metaforlardır. Bilişsel işlevleri, kavramsal sistemimizde bir dizi hedef kavramın örtüşmesini sağlamaktır” (Kövecses, 2010, s. 40). *Havalara uçmak*, *ayakları yere değmemek*, *derde düşmek* gibi deyimlerde görülen MUTLULUK YUKARIDADIR ÜZÜNTÜ AŞAĞIDADIR metaforu bir yönelim metaforudur.

1.2. İmaj Şema Kavramı ve Kapsayıcı İmaj Şema

İmaj şema, “doğrudan dış dünyaya ilişkin gözlemlerimiz ve günlük etkileşimlerimizden kaynaklanan görece soyut bir kavramsal simgeleme” biçiminde tanımlanır. İmaj şemalar, duyuşsal ve algısal deneyimlere dayanır (Evans, 2007, s. 106). Todd Oakley, imaj şemayı “uzamsal yapıyı kavramsal yapı üzerine haritalama amacıyla algısal deneyimin yoğunlaştırılmış olarak yeniden tanımlanması” biçiminde açıklar (Oakley, 2007, s. 215). “İmaj şemalar, bir yanda soyut önermesel yapılar ve öte yanda belirli somut imajlar arasında yer alan zihinsel bir kuruluş olarak işlev görür” (Johnson, 1987, s. 9).

İmaj şemalar doğrudan anlamlıdır çünkü bedeninin doğası ve çevremizdeki işleyiş biçimi nedeniyle doğrudan ve tekrar tekrar deneyimlenirler (Lakoff, 1987, s. 268). Johnson, en çok kullanılan imaj şemaları şöyle sıralamıştır: KAPSAYICI, DENGE, BASKI, TIKANIKLIK, KARŞI GÜÇ, BASKIYI KALDIRMA, OLANAK TANIMA, ÇEKİCİLİK, KÜTLE SAYIMI, YOL, BAĞLANTI, MERKEZ-ÇEVRE, DÖNGÜ, YAKIN-UZAK, ÖLÇEK, PARÇA-BÜTÜN, BİRLEŞME, AYRILMA, DOLU-BOŞ, EŞLEŞTİRME, ÜST ÜSTE KOYMA, YİNELEME, BAĞLANTI, SÜREÇ, YÜZEY, NESNE, KOLEKSİYON (Johnson, 1987, s. 126). Lakoff, ayrıca şunlardan söz eder: KAYNAK-YOL-HEDEF, YUKARI-AŞAĞI, ÖN-ARKA. Bu

şemalar bizim uzamsal deneyimlerimizi yapılandırır (Lakoff, 1987, s. 283). Örneğin “kütüphaneye gitmek, kitap koleksiyonundan bir kitap seçmek, kitabı gözden geçirmek, ödünç verme masasına götürmek ve eve götürmek gibi sıradan bir etkinliği” (Oakley, 2007, s. 214) düşünelim. Oakley, kütüphaneye gitme etkinliğinin uyduğu imaj şematik yapıyı şöyle açıklar:

KAYNAK-YOL-HEDEF, KAPSAYICI, KOLEKSİYON, PARÇA-BÜTÜN, AKTARMA, YİNELEME. Kütüphane yolun sonudur. İçerisi ve dışarısı vardır ve böylece insanları ve nesnelere kapsayabilir. İçerisindeki nesnelere aynı türden oldukları için kütüphane, parça ve bütün arasındaki karşıtlığı taşıyan koleksiyon kavramını kullanır. Fiziksel olarak koleksiyon içerisindeki nesnelere birine sahip olmak AKTARMA şemasını kullanır ve bunun yinelenebilirliği ise YİNELEME şemasından yararlanır (Oakley, 2007, s. 217).

İmaj şemalar doğrudan anlaşılabilir yapılar ve kavramlardır ve diğer kavramları metaforik olarak yapılandırmada kullanılırlar (Lakoff, 1987, s. 283). İmaj şemalar, metaforik haritalamalarda kaynak alan olarak işlev görürler, onlara somut bir temel oluşturmaları bakımından önemlidirler (Evans, 2007, s. 107).

Kapsayıcı imaj şema içeri, sınır ve dışarı yapısal elemanlarından oluşur: Bunlar bir ‘kapsayıcı’ için en alt seviyedeki gereksinimlerdir. Sözlüksel kavramların anlamının bir bölümü olan *dolu*, *boş*, *içeri*, *dışarı* gibi biçimler ‘kapsayıcı’ şemayla ilgilidir (Evans, 2007, s. 107). Kapsayıcı imaj şema, içeriye dışarıdan ayıran bir sınır içeren bir şemadır ve içeri ile dışarı arasındaki en temel ayrımı tanımlar (Lakoff, 1987, s. 271). İmaj şemalar bedenseldir. Kapsayıcı imaj şemanın da çıkış noktası bedendir. Öncelikle kendi bedenlerimizi kapsayıcılar ya da kapsayıcıların içindeki varlıklar olarak algularız. Kapsayıcı şemaya dayanan pek çok metafor vardır ve bu, varlıkların bedene dayalı olarak kapsayıcı şemalar açısından anlaşılmasından, çok çeşitli soyut kavramlara kadar uzanır. “Örneğin *uyku sersemliğinden çıkmak*, kapsayıcı şemanın kullanıldığı metaforik bir ifadedir” (Lakoff, 1987, s. 272). “Görüş alanı bir kapsayıcı olarak anlaşılır. Örneğin *varlıkların görüş alanına girmesi ve çıkması*” (Lakoff, 1987, s. 272). *İçeri ve dışarının* bazı anlamları uzayda daha açık bir bedensel yönelim içerirken, bazıları *bir sohbet içerisine girmekte* olduğu gibi uzayla ilgili olmayan daha soyut ilişkiler içerir (Johnson, 1987, s. 31).

1.3. Kapsayıcı Metaforlar

Varlık metaforları arasında yer alan kapsayıcı metaforlar, kaynak alanını kapsayıcı imaj şemanın oluşturduğu metaforlardır. Hedef alanı ise genellikle beden, zaman, görüş alanı, olaylar, eylemler, etkinlikler, durumlar ya da duygular oluşturur. Kapsayıcı metaforda hedef alanı oluşturan bu unsurlar birer kapsayıcı olarak algılanır.

Kapsayıcı metafor, kapsayıcı imaj şemaya dayanır. Kapsayıcı imaj şemanın temeli içeri-dışarı yönelimidir. İçeri-dışarı yöneliminin yansıdığı ilk alanlardan biri bedendir. “Kendimizi dünyanın geri kalanından ayrı varlıklar, bir içeri ve dışarı ile birlikte kapsayıcılar olarak deneyimleriz. Eşyaları da çoğunlukla bir içeri ve dışarı ile birlikte, bizim dışımızda varlıklar olarak deneyimleriz” (Lakoff & Johnson, 1980b, s. 477). “Kendi içeri-dışarı yönelimimizi yüzeylerle sınırlandırılmış olan diğer fiziksel nesnelere yansıtırız. Bu nedenle onları da bir içeri ve dışarı ile birlikte kapsayıcılar olarak görürüz” (Lakoff & Johnson, 1980a, s. 29). Bu algılama tarzı beden, zaman,

görüş alanı gibi kavramların metaforik anlamda birer kapsayıcı olarak kavramlaşmasını sağlar.

Beden

Bedenimizi hem kapsayıcılar hem de kapsayıcıların içindeki (oda gibi) varlıklar olarak deneyimleriz (Lakoff, 1987, s. 272). Beden metaforik anlamda genellikle duyguların kapsayıcısı olarak kavramlaştırılır. Kövecses öfke, korku, mutluluk, üzüntü, aşk, arzu, gurur, utanç ve şaşkınlık duygularının metaforik anlatımında beden bu duyguların kapsayıcısı olarak görüldüğünü belirtir (Kövecses, 2000, s. 21-34). “*Korku dolu gözlerle bakıyor.*”, “*İçim mutlulukla doldu.*” gibi ifadelerde BEDEN DUYGULARIN KAPSAYICISIDIR metaforundan söz edilebilir. “*Tartışmaya girmek*”, “*borca girmek*”, “*insanlıktan çıkmak*” gibi ifadelerde ise beden, *tartışma*, *borç*, *insanlık* gibi bir kapsayıcı içerisindeki varlık olarak kavramlaşmıştır.

Zaman

Zamanın kapsayıcı olarak kavramlaştığı ZAMAN KAPSAYICIDIR metaforu, nesnenin içinden geçtiği sınırlı alan ile nesnenin o alanın içinden geçmesi için geçen zaman arasındaki bağıntıya dayanır. Olaylar ve eylemler, onları kapsayıcı içindeki nesnelere yapan sınırlı zaman aralıkları ile bağıntılıdır. “On dakika içinde yaptı.” örneğinde zaman kapsayıcıdır (Lakoff & Johnson, 1980a, s. 59; Lakoff & Johnson, 1980b, s. 477).

Görüş Alanı

Lakoff ve Johnson, görüş alanımızı bir kapsayıcı olarak ve gördüklerimizi o kapsayıcının içindeki varlıklar olarak kavramlaştırdığımızı ifade ederler. “Görüş alanı metaforu, bir alana baktığımızda (arazi, döşeme gibi) görüş alanımızın, o alanın sınırlarını yani alanın bizim görebildiğimiz parçasını tanımlamasından doğan doğal bir metafordur. Sınırlandırılmış bir fiziksel alanın bir kapsayıcı olduğu ve görüş alanımızın o sınırlandırılmış alanla ilişkili olduğu düşünüldüğünde GÖRÜŞ ALANI KAPSAYICIDIR metaforik kavramı doğal olarak ortaya çıkar” (Lakoff & Johnson, 1980a, s. 30). ‘Görüş alanımın içinde.’, ‘Şu an görüş alanımın dışında.’, ‘Gemi görüş alanıma giriyor.’ gibi ifadelerde görüş alanı metaforu söz konusudur (Lakoff & Johnson, 1980a, s. 30).

Olaylar, eylemler, etkinlikler, durumlar ve duygular

Olaylar, eylemler, etkinlikler, durumlar ve duygular metaforik anlamda kapsayıcılar olarak kavramlaştırılabilir. Lakoff ve Johnson bu metaforu “yarış” örneğiyle açıklar:

Örneğin bir yarış, ayrı bir varlık olarak görülen bir olaydır. Yarış bir mekân ve zamanda gerçekleşir ve iyi tanımlanmış sınırları vardır. Bu nedenle yarış, içerisinde katılımcılar (nesnelere) olan, başlangıç ve bitiş (metaforik nesnelere)

gibi olaylar olan ve koşu etkinliği (metaforik töz) olan bir kapsayıcı nesne olarak görürüz (Lakoff & Johnson, 1980a, s. 30-31).

Lakoff ve Johnson'un "yarış"ın metaforik olarak kapsayıcı olduğu durumlar için verdiği örneklerden bazıları şunlardır: 'Pazar günü yarışta mısın? (kapsayıcı nesne olarak yarış)', 'Yarışın sonu gerçekten heyecanlıydı. (kapsayıcı nesne içinde olay nesnesi olarak son)', 'Yarışın ortasında enerjim tükendi. (kapsayıcı nesne olarak yarış)', 'Şu an yarış dışında (kapsayıcı nesne olarak yarış)' (Lakoff & Johnson, 1980a, s. 31).

'Şu anda sorunun dışındayız.', 'Komadan çıkıyor.', 'Depresyona girdi.' gibi örneklerde çeşitli durumların kapsayıcı olarak kavramlaştığı görülür (Lakoff & Johnson, 1980a, s. 32).

1.4. Önceki Çalışmalar

Reddy, *The Conduit Metaphor* adlı makalesinde düşüncenin sözcüklerin içerisinde bulunduğunu ve iletişim yoluyla aktarıldığını belirtir. Düşüncenin sözcükler yoluyla taşınmasını *kanal metaforu* olarak açıklar (Reddy, 1993, s. 164-201). Kanal metaforuna bağlı olarak DİLSEL İFADELER KAPSAYICIDIR (Lakoff & Johnson, 1980a, s. 10), ZİHİN KAPSAYICIDIR, DÜŞÜNCELER NESNELERDİR ve İLETİŞİM DÜŞÜNCELERİN BİR ZİHİN KAPSAYICISINDAN ÖTEKİNE GÖNDERİMİDİR (Kövecses, 2010, s. 84) metaforlarından söz edilebilir. Reddy, kanal metaforu için "Hâlâ ne anlatmak istediğine dair bana bir fikir vermedin." (Reddy, 1993, s. 166), "Daha az sözcüğe daha çok düşünce sığdırmaya çalış." gibi örnekler verir (Reddy, 1993, s. 167).

Lakoff ve Kövecses, *The Cognitive Model of Anger Inherent in American English* adlı çalışmalarında öfkenin metaforik olarak nasıl dile getirildiği üzerinde dururlar. Öfke durumunda beden sıcaklığı yükselir, kan basıncı artar, heyecan ve çarpıntı ile birlikte doğru algılamada çatışma ortaya çıkar. Öfkenin metaforik anlatımı fizyolojik etkileri ile örtüşmektedir. En genel öfke metaforu ÖFKE SICAKLIKTIR metaforudur. Bu metaforun öfkenin sıvılara uygulandığı ve katılara² uygulandığı iki biçimi vardır. Sıvılara uygulandığında sistemin merkez metaforunu oluşturmak için BEDEN DUYGULARIN KAPSAYICISIDIR metaforuyla birleşir. ÖFKE BİR KAPSAYICI İÇİNDEKİ SICAK SIVIDIR merkez metaforu oluşur. Lakoff ve Kövecses, bu metafor için "Öfke doluydu.", "Öfkeden köpürüyordu.", "Kan beynime sıçradı.", "Tepem attı." gibi örnekler verirler (Lakoff & Kövecses, 1983, s. 6). Son üç örnekteki metaforik ifadeler, bir kap içerisinde kaynayan sıvının köpürmesi ve yükselmesi ile örtüşür. Bu örneklere Türkçede kullanılan *ateş püskürmek* deyimini de eklenebilir. Burada öfke, hem ateş hem de beden içerisindeki bir oluşum olarak kavramlaşmıştır. Bu bakımdan, ÖFKE ATEŞTİR ve BEDEN DUYGULARIN KAPSAYICISIDIR metaforlarının her ikisini de içerir.

Kövecses, *Metaphor and Emotion* adlı çalışmasında kapsayıcı metaforun öfke, korku, mutluluk, üzüntü, aşk, arzu, gurur, utanç ve şaşkınlık duygularının metaforik

² ÖFKE SICAKLIKTIR katılara uygulandığında sıcaklık ve kızarma tarafından güdülenen ÖFKE ATEŞTİR metaforunu elde ederiz (Lakoff & Kövecses, 1983, s. 5).

anlatımında kullanıldığını belirtir. Özellikle öfke duygusunun kapsayıcı metafor aracılığıyla anlatılmasının oldukça yaygın bir durum olduğunu ifade eder. İncelediği duyguların her biri bir kapsayıcı içindeki sıvı olarak kavramlaşmaktadır (Kövecses, 2000, s. 21-34). Kövecses, kapsayıcı imaj şemayı duygu anlatımında en çok kullanılan kaynak alanlar arasında gösterir. “Kapsayıcı imaj, insan bedeni için bir ‘içeri-dışarı’ görünümü tanımlar. Bu, bedenin duygulara ilişkin olarak kavramlaştırılmasının neredeyse evrensel bir yoludur. Dünyadaki pek çok kültürde duygular bedenin içerisindeki oluşumlar olarak görülür” (Kövecses, 2000, s. 37).

Mustafa Aksan, *The Container Metaphor in Turkish Expressions of Anger* adlı makalesinde, kavramsal metafor kuramı açısından Türkçede öfkenin kapsayıcı metaforla anlatımı üzerinde durmuştur. ÖFKE BİR KAPSAYICI İÇİNDEKİ SICAK SIVIDIR metaforu için özel bir kapsayıcı olarak *kazanın* kullanıldığını görür: “Üniversite *kazanı* fokur fokur kaynıyor.”, “Büyük bir öfke *kazanı*.” (Aksan, 2006, s. 20). BEDEN DUYGULARIN KAPSAYICISIDIR metaforunda *ıç* sıklıkla kullanılır: “*İçini kızgınlık ve öfke* kapladı.”, “*Öfkesini içine* attı.” (Aksan, 2006, s. 21-22). Bunun dışındaki kapsayıcılar *yürek*, *kalp*, *yüz*, *surat*, *göz*dür: “Öfkeli bir *yürek* bıraktı geride.”, “*Yüzünü* öfkeyle buruşturdu.”, “*Yüzünü* ekşitti.”, “*Gözünü* hırs bürüdü.” (Aksan, 2006, s. 22-23). Aksan, öfke anlatımında kullanılan *siniri*, öfkenin beden içerisindeki kapsayıcısı olarak ele alır ve ÖFKE SİNİRDİR metaforundan söz eder: “*Sinir* oldum.” *Sinirin* tel olarak kavramlaştığı “*Sinirime* dokundu.”, “*Bam teline* bastın.”, “*Sinirleri* boşandı.”, “*Sinirleri* gevşedi.” (Aksan, 2006, s. 24-25). Aksan, Türk kültüründe bedenin *küp* biçiminde bir kapsayıcı olarak kavramlaştığı örnekler de değinir. Bunlar yalnızca öfke ile sınırlı değildir: “*sinir* küpü”, “*hırs* küpü”, “*dert* küpü”, “*akıl* küpü”, “*bilgi* küpü”. Genellikle *küp* ifadeleri, birleşik yapıdaki diğer adın içeriği yansıttığı durumlarda insanı bir kapsayıcı olarak kavramlaştırır (Aksan, 2006, s. 28).

2. Yusuf Atılgan’ın Öykülerinde Kapsayıcı Metaforlar

Bu çalışmada, kapsayıcı metaforlar Yusuf Atılgan’ın *Bütün Öyküleri*’nde aranarak söz konusu metaforik ifadeler derlendi. Metaforlar, hedef alanın niteliğine göre belirlendi. Örneğin “*İçimi* bir hüznün bürüdü (ST, 16)” metaforik ifadesinin bağlı olduğu metafor, BEDEN DUYGULARIN KAPSAYICISIDIR metaforu olarak işaretlendi.

BEDEN DUYGULARIN KAPSAYICISIDIR

Duyguların beden içerisindeki oluşumlar olarak kavramlaştığı bu metaforunda, beden sıklıkla *ıç* ile ifade edilir. Kapsayıcı metaforların kaynak alanını oluşturan kapsayıcı şemanın temelini *ıçeri-dışarı* kavramı olduğu düşünüldüğünde, bedenin *ıç* ile ifade edilmesi anlamlı görünmektedir.

Şimdi *ıçimde* bir umut var (Ev, 11).

Bir tiksinti, bir bulantı kabarıyor *ıçimde* (Ev, 14).

Küçükük dükkânın önünden her geçişimde hep aynı hüznün kaplardı *ıçimi* (ST, 16).

İçimi bir hüznün bürüdü (ST, 16).

Dönüp bu uğultuda onu görürmenin sabırsızlığıyla doluydu *ıçim*; ama tutuyordum kendimi, bakmıyordum (BMÖ, 77).

İki haftadır *ıçimde* bir utançla çıkıyorum karşısına (BMÖ, 79).

Diğer örnekler: T, 27; T, 31; KÖ, 33; KÖ, 34; KÖ, 34; Ç, 68; BMÖ, 77; BMÖ, 80.

Yukarıdaki örneklerde *iç*; *umut*, *tiksinti*, *bulantı*, *hüzün*, *sabırsızlık*, *utanç* duygularının kapsayıcısı olarak kavramlaşmıştır. Burada yer verilemeyen diğer örneklerde *yalnızlık*, *korku*, *merak*, *tedirginlik*, *umutsuzluk*, *istek*, *rahatlama*, *sevgi*, *yılgınlık* gibi duyguların kapsayıcısı olduğu görülür. Bu örneklerde duygular doğrudan ifade edilmektedir. Aşağıdaki örneklerde ise kapsanan duygunun kendisi de metaforik olarak ifade edilmiştir:

Avluya giren motorun üstündeki ister ağanın büyük oğlu, ister yavaşması olsun *içimde* bir *acılık*, bir *burukluk* başlardı (T, 25).

İçimde bir *eziklik* duyuyorum (T, 25).

İçime bir *köz* düştü (D, 40).

Dayanamayacaktım; kahredici bir *sıkıntı* vardı *içimde* (Yş, 57).

İçimde bir genişleme, yüreğimde hızlı bir çarpıntı başladı (KÖ, 35).

Diğer örnekler: ST, 18; ST, 18; T, 27; T, 29; Yk, 51; Yş, 59; At, 63; Ç, 69; BMÖ, 70; BMÖ, 73; BMÖ, 77.

Yukarıdaki örneklerde *iç*, metaforik ifadeler olan *acılık*, *burukluk*, *eziklik*, *sıkıntı*, *genişleme* duygularının kapsayıcısıdır. Burada yer verilemeyen diğer örneklerde ise *ağırlık*, *ürperti*, *kıpırtı*, *kazıntı*, *karartı*, *kararlık* gibi, duyguları metaforik olarak anlatan kavramların kapsayıcısı durumundadır.

Canı sıkılmak deyiminde, *canın* sıkılan bir nesne olarak kavramlaştığı söylenebilir. *Can*, bedeninin içinde bulunan bir varlık olarak algılanır. Bu nedenle *can*, sıkıldığında uyanan sıkıntı duygusu bedeninin içerisindeki bir oluşum sayılır. Böylece beden *can* ile birlikte sıkıntının da kapsayıcısı olur.

Kapı açıldı. Baktım annem. *Canım sıkıldı*. Ne işi var burada (Ev, 12)?

Şimdi tıkr tıkr işleyen saatların arasında saatçının *canı sıkılıyordur* (ST, 18).

Yalnız bir gökyüzü parçasının görüldüğü daracak yer *canımı sıkıyor* (KÖ, 34).

Diğer örnekler: KÖ, 35; D, 37.

Mustafa Aksan'ın değindiği gibi *sinir* (Aksan, 2006), bedeninin içinde bulunur ve öfke duygusu *sinir* ile kavramlaşır. Bu bakımdan ÖFKE SİNİRDİR metaforu, BEDEN DUYGULARIN KAPSAYICISIDIR'a bağlı bir metafor sayılır. Yusuf Atılgan'ın öykülerinde bu metafora bir kez rastlanmıştır:

Kesin bir düdük sesi geldi ardından. *Sinirleri* gerildi (Ç, 65).

Organlar da duyguların kapsayıcısı olarak kavramlaşabilir. Aşağıdaki örneklerde *gözler* duyguların kapsayıcısı durumundadır:

Toplandı, önce dudağı geldi eski yerine; ama *gözlerinde* o bulaşıklık güç arındı (Ev, 14).

Gözlerinde şimdiye dek görmediğim acıyan bir bakış vardı (T, 26).

Gözlerinde korku vardı (Ç, 68).

Diğer örnekler: Ev, 14; T, 32.

Aşağıdaki örneklerde *bakış* duyguların kapsayıcısı olarak kavramlaşmıştır:

Adamın yere *bakışında* avutucu bir şey vardı (At, 61).

Testiyi alıp giderken, *bakışlarının katılığında* bir şaşmışlık olmaz mıydı (T, 28)?

Bütün yılğınlığını *bakışlarımaya yükler* ‘-Öğle yemeğı yemem gerek bayım, çantanızı taşıyabilir miyim?’ derdim (BMÖ, 78).

Dün sokağına girerken *bakışındaki* umutsuzluğu unutamıyorum (BMÖ, 79).

Gözler ve *bakışlardaki ışıık* ya da *pırlıltı* birtakım duyguların kapsayıcısı olabilir. *Işıık* ya da *pırlıltı*, göz ve bakışta bulunduğı için kapsadığı duyguların bedeninde bulunduğı söylenebilir. Burada *gözler* ve *bakışlar*, *ışıık* ve *pırlıltı*; *ışıık* ve *pırlıltı* ise duyguları kapsamaktadır.

Gözlerinde gerçeğı bilen alaycı bir *ışıık* görmekten korkarım (D, 43).

İki pazardır bu *bakışlardaki pırlıltıya* her şeyin bozulacağından, biteceğinden korkan bir çekingenlik katıldığını biliyorum (BMÖ, 71).

Aşağıdaki örneklerde *yüz* duyguların kapsayıcısı olarak kavramlaşmıştır:

Yüzünde bir üzüntü, bir acıma izi olmayacak (ST, 19).

Onun odasından çıkınca içeride olanların belirtisini *yüzünde* arayan, gördüklerini sanan insanlardı (BMÖ, 75).

Yüzüne kan yürümek deyiimi, ÖFKE SICAKLIKTIR ve BEDEN DUYGULARIN KAPSAYICISIDIR metaforlarının birleşiminden oluşan ÖFKE BİR KAPSAYICI İÇİNDEKİ SICAK SIVIDIR metaforunu yansıtır. Kanın yüze yürümesi, bir kap içerisinde ısınmakta olan sıvının yükselmesi ile örtüşür.

Abdullah’ın *yüzüne kan yürüdü*, gözlerini açtı, -Ne gülüyorsunuz be, büyük değıil işte. Bundan büyüğü olur! diye bağırdı (KM, 112).

Suratsız kullanımı, somurtkanlığı ya da aksiliğı ve huysuzluğu anlatır. Kişinin somurtkanlığı ya da huysuzluğu suratının olmaması ile metaforlaşır. Bu durumda *surat*, güler yüz ve hoşgörünün kapsayıcısı olur:

Şu bizim *suratsız* komşu mu (KM, 99)?

Aşağıdaki örneklerde *el*, iradenin kapsayıcısı olarak kavramlaşmıştır:

Ben de onlar gibi aldırmasam; ama *elimde değıil*, yapamıyorum (D, 47).

Hiç hoşlanmıyordum; arkadaşlarla itişip kakışmak, öğretmenleri dinlemek yüzünden *elimde olmadan* büyüyordum (CM, 119).

Aşağıdaki örnekte *yürek* üzüntünün kapsayıcısıdır:

Yüreğıine inerdi (Ç, 67).

BEDEN DÜŞÜNCELERİN KAPSAYICISIDIR

Aşağıdaki örneklerde *bakış* ve *iç* dilsel ifadelerin kapsayıcısı, dilsel ifadeler ise düşüncenin kapsayıcısı olarak kavramlaşır. Buradaki BAKIŞ DİLSEL İFADELERİN KAPSAYICISIDIR ve İÇ DİLSEL İFADELERİN KAPSAYICISIDIR metaforları, BEDEN DİLSEL İFADELERİN KAPSAYICISIDIR metaforunu oluşturur. Bu örnekler aynı zamanda DİLSEL İFADELER DÜŞÜNCELERİN KAPSAYICISIDIR metaforunu yansıtır. İki metafor birlikte düşünüldüğünde BEDEN DÜŞÜNCELERİN KAPSAYICISIDIR metaforu ortaya çıkar.

Başımı kaldırmaz, üzölmeyeyim diye bir türlü söyleyemediğini bildiğim ‘Şehirden bir isteyen yok ki’ sözünü *bakışlarında* bulmaktan çekinirdim (D, 46).

‘‘Konuş bakalım, konuş’’ diyordum *içimden*, ‘‘Sen hiç olmazsa mutlu gideceksin’’ (Yş, 60).

Kafa ve *baş*, Yusuf Atılgan’ın öykülerindeki metaforik kullanımlarında düşüncelerin kapsayıcısı olarak kavramlaşır:

Hikâyenin olayı daha baştan *kafamda* hazır olurdu (ST, 16).

Osmaan, *aklını başına devşir* (T, 25).

Kafamda her şey yerli yerine oturdu (Yş, 59).

Her *kafadan* bir ses çıkmaya başladı (KM, 113).

Diğer örnekler: ST, 16; T, 23; T, 24; T, 27; YŞ, 60; Ağ, 87.

Aşağıdaki örnekte *göz* düşüncelerin kapsayıcısı durumundadır:

Böylece bu kansız, ölümsüz eylemi hiç değilse kendi *gözünde* başarılı bir eyleme çeviriyordu (Ey, 92).

ZAMAN KAPSAYICIDIR

Zaman, bu metaforunda olaylar ve eylemlerin kapsayıcısı olarak kavramlaşır. Olaylar ve eylemler, gerçekleştikleri zaman dilimi içindeki varlıklar olarak algılanır. Zaman bildiren ifadelerin genellikle bulunma durumunda kullanıldığında kapsayıcı olarak kavramlaştığı görülür. Aşağıdaki örneklerde *yıl*, *ay*, *hafta*, *gün* olay ve eylemlerin kapsayıcısıdır:

Son *yıllarda* ne de çok solcu türemiştii ülkede (Ey, 90).

Bildim bileli güneyden kuzeye, kuzeyden güneye *yılda* iki kez bu büyük denizi aşarız; hiçbir sefer işaret verildiğini duymadım; sırası gelince birlikte havalanırız (Yk, 51).

Öksüz Memet (on bir yaşındayken babası, on üçüneyken anası öldüğü için köyün yaşlıları ona öksüz demeye başladılar; ama yaşlıları, gençler özellikle ilkyaz ve güz *aylarında* köyün otlığında düzenlenen güreşlerdeki olağanüstü gücü nedeniyle, (Ağ, 83)...

Bu kente, o eve geldiğimin *ikinci haftasında* bir akşam, yemeği ağabeyim dağıtmadı (BMÖ, 72).

Ben de onlar gibi kirlileri biriktirip *haftada* bir, perşembeleri, çamaşır yıkamak istemez miyim (D, 45)?

İki günde üç kere görebildim (T, 26).

Yazın bütün köyün ovaya döküldüğü iş zamanı, alışverişin yalnız sabah-akşam yapıldığı *günlerde* bile dükkânı kapamaz (D, 44).

Son *günümde* bile kurtulamıyordum (BMÖ, 75).

Diğer örnekler: Ç, 69; Ağ, 87; Ağ, 88; BMÖ, 75; KM, 102; KM, 106; KM 113.

Aşağıdaki örneklerde *gece* ve *gece yarısı* kapsayıcı durumdadır:

Akşamüstü yuvaya döndüğümde yoktu; durgun *gecede* kulağım bir kanat sesinde bekledim; ara sıra çağırıyordum (Yk, 52).

Yağmurlu *gecelerde* kulağına su kaçsın da uyumasın diye (KM, 99).

Gecelerden birinde dışarda hızla geçen bir arabanın gürültüsüne uyanıyorum (KÖ, 33).

Gece yarısında beni gördü, bağırdı: ... (KM, 107).

Aşağıdaki örneklerde *dakika* ve *an* söz konusu zaman diliminde gerçekleşen olayların kapsayıcısı durumundadır:

Beş dakikada varırdı dükkânın olduğu sokağa (Ey, 90).

Bakkal dükkânından ve evlerden çıkıp koşanlarla sokak *bir anda* kalabalıklaştı (Ey, 91).

... vapura kalkacağı *anda* binerdim (BMÖ, 71).

Aşağıdaki örneklerde *geçmiş*, *geçen*, *geçenlerde*, *eski zamanlar* geçmişte belirsiz bir zamanda gerçekleşen olayların kapsayıcısı olarak kavramlaşmıştır:

Müdürlere gitmişler *geçende* (Ev, 12).

Geçenlerde bir akşam üstü kadın yanında bir adamla geldi avluya (KÖ, 34).

Anlaşılan bütün bunlar kimselerin bilmediği *eski zamanlarda* düzenlenmiş (Yk, 51).

Her günkü olayların *geçmişte* bir benzerini bulup inceden inceye, uzun uzun anlatan Uzun Satılmış yeni gelmişti (KM, 111).

Diğer örnekler: Ev, 12; D, 48; CM, 116.

Aşağıdaki örneklerde yaş bildiren yıllık zaman dilimleri kapsayıcı durumdadır. Yaş dilimi, kişinin o yıldaki varlığı, eylemleri ile o yıl yaşadığı olayların bütün olarak kapsayıcısı durumundadır:

Kız daha *onbirinde* (D, 40).

Oğlum ölü doğmasaydı, şimdi *sekiz yaşında* olacaktı (D, 47).

Emin Bey, *yirmi beş yaşındaki* kendini tanımlıyordu (Ey, 92).

Diğer örnekler: BMÖ, 72; BMÖ, 76; Ağ, 83; Ey, 93; Ey, 94; CM, 116; CM, 118; CM, 118; KM, 97; KM, 110; KM, 112; CM, 117; CM, 118.

Aşağıdaki örneklerde *çocukluk, gençlik, delikanlılık, hovardalık çağı, yeniyetmelik* gibi yaşam dönemleri kapsayıcı olarak kavramlaşır:

‘*Çocukluğunda* kaşını eşekarısı sokunca acıya dayanamayıp ölmek isteyen kulunuz’ (CM, 120).

Diğer örnekler: KM, 112; Ağ, 86.

Kimiler Karaca Veli’nin *hovardalık çağımda* kaptığı söylemesi ayıp bir hastalıktan bildiler; ... (D, 37).

Gençliğimde görecektin beni (KM, 99).

Delikanlılığında kız kardeşini Tanrının emriyle isteten bir oğlanla “kardeşimde gözün varmış” diye kavga eden, evlendikten sonra karısını bayramlarda bile kapıdan dışarı çıkarmayan Hacı Selman’ın Hüseyin (KM, 110).

Sonraları *yeniyetmeliklerinde*, düğünlerde, toplantılarda falan gözleri hep birbirlerindeydi (Ağ, 87).

Bayram belirli bir zaman diliminde gerçekleşen olay ve kişilerin kapsayıcısıdır:

Delikanlılığında kız kardeşini Tanrının emriyle isteten bir oğlanla “kardeşimde gözün varmış” diye kavga eden, evlendikten sonra karısını *bayramlarda* bile kapıdan dışarı çıkarmayan Hacı Selman’ın Hüseyin (KM, 110).

OLAYLAR, EYLEMLER, ETKİNLİKLER, DURUMLAR ve DUYGULAR KAPSAYICIDIR

Bu metaforunda olaylar, eylemler, etkinlikler, durumlar ve duygular birer kapsayıcı olarak kavramlaşır. Kapsayıcı durumundaki kavramın *gürültüde, tıkırtıda, farkında, uyumda, umurumda* örneklerinde olduğu gibi genellikle bulunma durumunda kullanılması dikkat çeker. Bulunma durumu, kapsayıcı metaforun yüklenicisi gibi görünmektedir. Bu metaforunda çok çeşitli şeylerin kapsayıcı olarak kavramlaştığı görülür. Aşağıdaki örneklerde *olay* ve *durumlar* kapsayıcı durumdadır:

Saide Hanım bu sabahki *olayda* belki de berbere haksızlık yapıldığını, “İleri”nin adamın soyadı olabileceğini söyledi (Ey, 93).

Yaşımız yetmiş geçtiği *halde* şimdi de gençmiş gibi uğraşp didinmesi (Ey, 89).

Diğer örnekler: Ağ, 84; KM, 112.

Aşağıdaki örneklerde *ses* kapsayıcı olarak kavramlaşmıştır:

Gündüzleri tekdüze bir *tıkırtıda* bunaldığın zaman seni vapurda bulacak birini düşünmen için (BMÖ, 77).

Dönüp bu *uğultuda* onu görüvermenin sabırsızlığıyla doluydu içim; ama tutuyordum kendimi, bakmıyordum (BMÖ, 77).

Gürültüden kaçtım (CM, 118).

Akşamüstü yuvaya döndüğümde yoktu; durgun gecede kulağım bir kanat bekledim; ara sıra çağırıyordum (Yk, 52).

-Geceki *patırtıda* var mıydın? diye sordu (Ç, 67).

Diğer örnekler: CM, 120; CM, 120.

Aşağıdaki örnekte olduğu gibi, ses bir bulunma ya da çıkma durumu eki kullanılmaksızın da kapsayıcı olabilir. Burada gürültünün kapsayıcılığı *kaplamak* eylemiyle belirtilmiştir. *Oda*, *gürültünün* kapsayıcısı; *gürültü*, *oda* içerisindeki nesnelere kapsayıcısıdır.

Odayı korkunç bir *gürültü* kapladı (Yş, 60).

Uyku ve *düş*, birer kapsayıcı olarak kavramlaşır:

Biliyorum, bu gece *uykumda* üstüme bir kurbağa sıçrayacak, uzanıp öpmeğe çalışacak beni (Ev, 15).

Nedense *düşlerimde* bile sonunda hep tutarlardı beni, kaskatı bir gönül darlığıyla uyanırdım (BMÖ, 78).

Diğer örnekler: Ey, 93; KM, 107; KM, 114.

Aşağıda görülen *umurunda*, *farkında*, *zorunda*, *aslında* ve *sözde* kullanımları birer kapsayıcı metafor örneğidir. Bulunmalı kullanımları kalıplaşmış olan bu ifadelerde kapsayıcılığın yüklenicisinin bulunma durumu olduğu görülür. *Umurunda* olmak ifadesinde ilgilenme durumu kapsayıcıdır. *Farkında* olmak ifadesinde dikkat kapsayıcıdır. *Zorunda* olmakta zorunluluk kapsayıcıdır. *Aslında* ifadesinde, gerçekte olan olay ya da durum kapsayıcıdır. *Sözde*, gerçekte olmayan olay ya da durumların kapsayıcısı olarak kavramlaşır.

Ayıpmış, *umurumda* değil (Ev, 12).

Kocasının *umurunda* değildi bu (Ey, 93).

Elini tutmak istediğim Cumartesi gününün geleceği bir hafta öncesinden belliydi; ama o zamanlar *farkında* değildim bunun (BMÖ, 79).

Ben okurken *farkındaydım*, dinlemiyor pek (Ev, 14).

Denize bakmamak, özellikle denize inmemek gerektiğini bilirdik, ama denize inmek *zorunda* kalsak ne olacağımızı bilmezdik (Yk, 53).

Emekliyordun artık; kötü bir niyeti yoktu *aslında*, bu görülmemiş karıncayı eline alıp pencere camlarında tuttuğu sinekler gibi yakından inceleyecek, gerekirse “bakalım ne yapacak,” diye birkaç bacağı koparıp yere bırakacaktı gene (KM, 98).

Her sabah sayanın bacasını tütürür, *sözde* su ısıtır (D, 41).

Sonra *sözde* iş aradığım günler başladı (BMÖ, 74).

Diğer örnekler: D, 39; At, 61; KÖ, 33; BMÖ, 75; Ey, 94.

Aşağıdaki örneklerde *düğün*, *nikâh*, *güreş* gibi çeşitli olaylar, bu olaylara katılan insanların ve eylemlerinin kapsayıcısıdır.

Kocamı önce *nikâhta* gördüm (D, 46).

Sonraları yeniyetmeliklerinde, *düğünlerde, toplantılarda* falan gözleri hep birbirlerindeydi (Ağ, 87).

Öksüz Memet (on bir yaşındayken babası, on üçüneyken anası öldüğü için köyün yaşlıları ona öksüz demeye başladılar; ama yaşlıları, gençler özellikle ilkyaz ve güz aylarında köyün otlağında düzenlenen *güreşlerdeki* olağanüstü gücü nedeniyle, (Ağ, 83)...

Kâğıt oyunları ve tavla, bu oyunların katılımcılarının ve eylemlerinin kapsayıcısı olarak kavramlaşır:

Yeni gelenlerden biri, *kâğıt oyunlarında* yenilmeye başlayınca kızıp eline göre oyunun kurallarını değiştiren, (KM, 111)...

Yaz başında Sakallının Recep'in yencesini sürüp yüz lira aldığını, ya da geçen kış *tavla*da iki şişe rakı kazandığını bilmiyorlardı (KM, 113).

Aşağıdaki örneklerde *sokulganlık, sağlamlık, uzaklık, tedirginlik* durumları kapsayıcı olarak kavramlaşmıştır. Burada da bulunma durumunun kullanımı dikkat çeker:

Denizde olacaktı. Yanımdaki sığığın yosunlu, sinsi *sokulganlığında* değil, ötelere derinliğinde diyordum (BMÖ, 75).

Hiçbir sallantının yıkamayacağı eskimiş *sağlamlığındaki* kendine güvendi belki beni tutan (BMÖ, 76).

Açık-saçık fıkralar anlatan tozlu odalara yakışmayacak, temiz, güzel bir yüzdü, -Birden karımın unuttuğum adını hatırladım,- ötekilerden *uzaklığında* bir gösteriş, ikiyüzlülük, şirretçe bir kendini savunma yoktu (BMÖ, 75).

Damdaki eskiden kalma tezekleri bir haftada yakıp tüketmişler; sonra çift yorganın altında, soğukta sevişmenin *tedirginliğinde* Memet ağacın bir dalını kesmeye karar vermişti (Ağ, 87).

Aşağıdaki örnekte *kıvam* sözcüğünün “bir şeyin en uygun zaman ve durumu” (*Türkçe Sözlük*, 2010, s. 1428) anlamındaki metaforik kullanımı, bulunma durumu ile birlikte kapsayıcı olarak kavramlaşmıştır:

Benim kendisini götürdüğüm *kıvamda* değildi o (ST, 17).

Aşağıdaki örneklerde *tetikte*, “her an uyanık ve hazır bulunma” (*Türkçe Sözlük*, 2010, s. 2341) durumunun kapsayıcısıdır:

Üsküplülerin sokak kapısı aralığında, elinde üstüne salça sürülmüş bir dilim ekmek, sırtkan, hôt desem kaçacakmış gibi *tetikte*, sümüklü, yalnayak bir oğlan vardı (T, 23).

Bomboş, korkarak altımdan döşemenin kaymasını bekliyorum. Kaymıyor, ama hep *tetikteyim*, bekliyorum (BMÖ, 79).

Aşağıdaki örneklerde *tırıs, öksürük* gibi olay bildiren isimlerin bulunma durumunda kullanıldıklarında kapsayıcı olarak kavramlaştıkları görülmektedir:

Bizim boz eşeğe atladım, düştük yola. Arkama baktım, bir arpa boyu yol gitmişiz. ‘Hadi yavrum, hadi kızım’ dedikçe nazlanır. Cebimden çuvaldızı çıkarıp dürttüm; bir *tırısta* vardık gökyüzünün altına (CM, 117).

Kimbilir bu yapma *öksürüklerde*, anlamaktan çekindiğim ne korkunç şeyler gizlidir (D, 45).

Aşağıdaki örneklerde ise *gidişinde, başlamakta, konuşmakta* gibi kullanımların *gitmek, başlamak, konuşmak* eylemlerinin kapsayıcısı olarak kavramlaştığı görülür:

Herkesin, günün tekdüze *gidişindeki* bu beklenmedik değişiklikten hoşnut, gülüşerek kendi yerlerine dağıldıkları, odanın bildik bungunluğuna döndüğü zaman ben hâlâ ona bakıyordum (BMÖ, 73).

Kalkıp dünküne benzer yeni bir güne *başlamakta* ne var (D, 43)?

O sıra *konusmakta* olan Yusuf'un sesini bastırmak için bağırdı: (KM, 100)...

Sokağa *çıkışlarında* eskisi gibi bana sövüp saymıyor, bakmıyor; ama *yürüyüşünde* bile benim hep burada oturduğumu bilen bir tedirginlik oluyor (T, 30).

GÖRÜŞ ALANI KAPSAYICIDIR

Görüş alanı metaforu, bir alana baktığımızda gördüklerimizin görüş alanımızla sınırlandırılmış olmasından doğar. Bu metaforda görüş alanını bir kapsayıcı olarak ve gördüklerimizi o kapsayıcı içindeki varlıklar olarak kavramlaştırırız.

Son gelenlerdendik biz, neredeyse akşam oluyordu; kıyı *göz alabildiğine* kalabalıktı (Yk, 51).

Beş altı kişi durmuş, bana bakıyorlardı. Bir de çocuk vardı. Tümünü gördüm *bir bakışta* (Yş, 57).

3. Sonuç

Yusuf Atılğan'ın öykülerinde kapsayıcı metafor içeren 171 metaforik ifadeye rastlandı. Bu sayı, Yusuf Atılğan'ın *Bütün Öyküleri*'ndeki toplam sözcük sayısının yaklaşık %6,48'ini oluşturmaktadır. İnceleme sonunda ulaşılan kapsayıcı metaforlar ile her birine bağlı metaforik ifade sayısı aşağıdadır:

BEDEN DUYGULARIN KAPSAYICISIDIR, 54

ZAMAN KAPSAYICIDIR, 54

OLAYLAR, EYLEMLER, ETKİNLİKLER, DURUMLAR ve DUYGULAR KAPSAYICIDIR, 48

BEDEN DÜŞÜNCELERİN KAPSAYICISIDIR, 13

GÖRÜŞ ALANI KAPSAYICIDIR, 2

Beden, hem duyguların hem de düşüncelerin kapsayıcısı olarak kavramlaşır. İki birlikte düşünüldüğünde bedenin kapsayıcı olarak kavramlaştığı metaforik ifade sayısı 67'dir. Beden, kapsayıcı olarak en sık kavramlaşan unsurdur. Bu durum, kapsayıcı imaj şemanın bedensel duyum ve algıya dayanması ile örtüşmektedir. İnsan, duygu ve düşüncelerini bedeni içerisindeki oluşumlar olarak algılamakta, bedenini bir kapsayıcı olarak metaforlaştırmaktadır. ZAMAN KAPSAYICIDIR metaforunun sık kullanılan bir görüntü vermesinde "*on birinde, on dördünde, yaşında*" gibi yaş dilimi bildiren ifadelerin sıklıkla tekrarlanması etkilidir. Metinlerin bütünü düşünüldüğünde kapsayıcının en az tekrarlandığı metafor, OLAYLAR, EYLEMLER, ETKİNLİKLER, DURUMLAR ve DUYGULAR KAPSAYICIDIR metaforudur. Çok çeşitli olay, eylem, etkinlik ve durumlar kapsayıcı olabilmiştir. GÖRÜŞ ALANI KAPSAYICIDIR metaforuna ise yalnızca iki yerde rastlanmıştır.

Metaforik ifadelerin bir bölümünü metin bağlamından bağımsız hâlde metaforik olan sözler oluşturur. Bunlar arasında *canı sıkılmak, yüreğine inmek, aklını başına devşirmek, her kafadan bir ses çıkmak* gibi deyimlerden; *umurumda değil, göz alabildiğine, bir anda* gibi kalıp sözlerden oluşan metaforik ifadeler ve *geçenlerde, tetikte, suratsız* gibi metaforik kullanımı kalıplaşmış sözcükler bulunur. Bir kısım ifadeler ise metaforik kullanımı metin bağlamında ortaya çıkan sözlerden oluşur. Bu ifadeler genellikle bulunma durumunda kullanılır. Bulunma durumu eki, kapsayıcılığın

yüklenicisi konumundadır: “Kimbilir bu yapma *öksürüklerde*, anlamaktan çekindiğim ne korkunç şeyler gizlidir (D, 45).”; “Adamın yere *bakışında* avutucu bir şey vardı (At, 61).” gibi. Özellikle zaman ifadeleri ancak bulunma durumunda kullanıldığında kapsayıcı olarak kavramlaşır: “Son *yıllarda* ne de çok solcu türemiști ülkede (Ey, 90).”; “*Gençliğimde* görecektin beni (KM, 99).” gibi. Bununla birlikte bulunma durumunda kullanılmaksızın kapsayıcı olarak metaforlaşan örnekler de vardır: “*İçimi* bir hüzün *bürüdü* (ST, 16).”; “Bütün yılğnlğımı *bakışlarıma yükler* ‘-Öğle yemeği yemem gerek bayım, çantanızı taşıyabilir miyim?’ derdim (BMÖ, 78).”; “Odayı korkunç bir *gürültü kapladı* (Yş, 60).” gibi. Bu örneklerde kapsayıcı olan *iç, bakış, gürültünün* kapsayıcılığı *bürümek, yüklemek, kaplamak* ile sağlanır.

Kısaltmalar

Ev	: Evdeki
ST	: Saatlerin Tkırtısı
T	: Tutku
KÖ	: Kumesin Ötesi
D	: Dedikodu
Yk	: Yük
Yş	: Yaşanmaz
At	: Atılmış
Ç	: Çıkılmayan
BMÖ	: Bodur Minareden Öte
Ağ	: Ağaç
Ey	: Eylemci
KM	: Korkut’a Masal
CM	: Ceren’e Masal

KAYNAKLAR

- Aksan, M. (2006). The container metaphor in Turkish expressions of anger. *Dil ve Edebiyat Dergisi / Journal of Linguistics and Literature*, 3:2, 15-34. Retrieved 26.09.2013,from <http://www.mersin.edu.tr/edergi/index.php/ded/article/view>.
- Atılğan, Y. (2000). *Bütün Öyküleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Evans, V. (2007). *A glossary of cognitive linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Evans, V. & Green, M. (2006). *Cognitive linguistics an introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Johnson, M. (1987). *The body in the mind*. The University of Chicago Press: Chicago and London.
- Kövecses, Z. (2000). *Metaphor and emotion*. New York: Cambridge University Press.
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor*. New York: Oxford University Press.
- Lakoff, G. (1987). *Women, fire and dangerous things*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. (1993). The contemporary theory of metaphor. In Andrew Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (2nd ed.) (pp. 202-251). Cambridge: Cambridge University Press.

- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980a). *Metaphors we live by*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980b). Conceptual metaphor in everyday language. *Journal of Philosophy*, vol. 77, no. 8, 453-486. Retrieved 14.02.2012, from <http://www.jstor.org/stable/2025464>.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (2005). *Metaforlar - hayat, anlam ve dil* (çev. Gökhan Yavuz Demir). İstanbul: Paradigma.
- Lakoff, G. & Kövecses, Z. (1983). The cognitive model of anger inherent in American English. Berkeley: University of California Linguistics Department Report. Retrieved 20.07.2013, from <http://georgelakoff.files.wordpress.com/2011/04>.
- Oakley, T. (2007). Image schemas. In Dirk Geeraerts and Hubert Cuyckens (Eds.), *The Oxford handbook of cognitive linguistics* (pp. 214-235). Oxford-New York: Oxford University Press.
- Reddy, M.J. (1993). The conduit metaphor: A case of frame conflict in our language about language. In Andrew Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (second edition), (pp. 164-201). New York: Cambridge University Press.
- Saraçbaşı, M.E. (2010). *Örnekleriyle büyük deyimler sözlüğü (I-II)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Yayınları. (2010). *Türkçe sözlük*. Ankara.